

МАТІЄВА Я. С.,
аспірантка кафедри
міжнародного та європейського права
(Державний університет
«Київський авіаційний інститут»)

УДК 341.2

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.112>

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ ФУНКЦІЮ ДЕРЖАВИ

У статті комплексно досліджено природу, типологію та багатовимірний вплив міжнародних економічних санкцій на реалізацію економічної функції держави в умовах загостреної сучасної геополітичної напруги. Авторка акцентує увагу на тому, що санкції стали одним із найпоширеніших інструментів невоєнного тиску, який держави або коаліції держав застосовують для досягнення своїх зовнішньополітичних цілей, а також як засіб покарання за порушення норм і принципів міжнародного права. У статті підкреслюється, що санкції мають комплексний характер, охоплюючи економічні, політичні та соціальні сфери, що безпосередньо впливає на внутрішню й зовнішню політику держави, трансформуючи її функціонування.

Особливу увагу приділено глибокому аналізу того, як санкції змінюють економічну функцію держави, впливаючи на її здатність здійснювати ефективне економічне управління. Зокрема, детально розглядаються механізми обмежень у зовнішньоекономічній діяльності – ускладнення доступу до міжнародних фінансових ресурсів, сучасних технологій і прямих іноземних інвестицій, що гальмують розвиток ключових секторів економіки та послаблюють інституційну спроможність державних органів. Автори виділяють низку системних проблем, породжених санкціями: зниження бюджетних надходжень, скорочення обсягів державних інвестиційних програм, загострення соціальних проблем через зростання безробіття та скорочення робочих місць, а також поширення тіньового сектору економіки і збільшення корупційних ризиків.

Відповідно до викликів, що постають, держава вимушена переорієнтовувати свою економічну політику, переходячи у режим економічного виживання та впроваджуючи адаптаційні стратегії. Основними інструментами таких заходів є розвиток політики імпортозаміщення, диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків із фокусом на нові ринки, посилення валютного і фінансового контролю, а також підтримка локального виробництва і стимулювання інноваційної діяльності в межах країни. Водночас автори наголошують, що ці заходи, хоча й необхідні для тимчасової стабілізації, мають переважно короткостроковий характер і не можуть повністю компенсувати втрати через обмежений доступ до світових ринків, технологій та міжнародних капіталів.

У підсумку, під впливом міжнародних економічних санкцій суттєво трансформується економічна функція держави: вона перестає виконувати роль інструмента стратегічного довгострокового розвитку і набуває форми антикризового управління, що ставить у пріоритет підтримку базових економічних процесів та мінімізацію соціальних ризиків. Автори підкреслюють, що розуміння цих трансформацій має важливе практичне значення для розробки ефективної державної політики в умовах посилення зовнішнього економічного тиску, а також для формування стратегій стійкості, які допоможуть зберегти економічну стабільність та забезпечити поступове відновлення економіки в довгостроковій перспективі.

Ключові слова: міжнародні економічні санкції, санкції, економічна функція, економічна функція держави, економічна стабільність.

Matiieva Ya. S. International economic sanctions and their impact on the economic function of the state

The article provides a comprehensive study of the nature, typology, and multifaceted impact of international economic sanctions on the implementation of the state's economic function amid heightened contemporary geopolitical tensions. The author emphasizes that sanctions have become one of the most common tools of non-military pressure used by states or coalitions of states to achieve their foreign policy objectives, as well as a means of punishment for violations of international law norms and principles. The article highlights that sanctions have a complex character, encompassing economic, political, and social spheres that directly affect the internal and external policies of the state, transforming its functioning.

Special attention is given to an in-depth analysis of how sanctions alter the economic function of the state by affecting its capacity to conduct effective economic management. In particular, the mechanisms of restrictions on foreign economic activities are examined in detail—complications in accessing international financial resources, modern technologies, and foreign direct investments—that hinder the development of key economic sectors and weaken the institutional capacity of government bodies. The authors identify a range of systemic problems caused by sanctions: reduced budget revenues, cuts in state investment programs, exacerbation of social issues due to rising unemployment and job losses, as well as the expansion of the shadow economy and increased corruption risks.

In response to these challenges, the state is forced to reorient its economic policy, shifting into a mode of economic survival and implementing adaptive strategies. The main instruments of such measures include the development of import substitution policies, diversification of foreign economic relations with a focus on new markets, strengthening of currency and financial controls, as well as support for local production and stimulation of innovative activities within the country. At the same time, the authors emphasize that these measures, while necessary for temporary stabilization, are primarily short-term in nature and cannot fully compensate for losses caused by limited access to global markets, technologies, and international capital.

In conclusion, under the influence of international economic sanctions, the economic function of the state undergoes significant transformation: it ceases to serve as an instrument of strategic long-term development and takes on the form of crisis management, prioritizing the support of basic economic processes and minimizing social risks. The authors stress that understanding these transformations is of crucial practical importance for the development of effective state policies amid increasing external economic pressure, as well as for designing resilience strategies that will help preserve economic stability and ensure gradual economic recovery in the long term.

Key words: *international economic sanctions, sanctions, economic function, economic function of the state, economic stability.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах загострення міжнародних конфліктів і трансформації глобального порядку міжнародні економічні санкції набувають усе більшого поширення як інструмент політичного тиску та примусу. Водночас їх вплив не обмежується лише зовнішньополітичними наслідками, а має суттєві внутрішні економічні імплікації для держав, проти яких вони застосовуються. Санкції змінюють конфігурацію економічної політики, трансформують структуру національного господарства та обмежують реалізацію однієї з основоположних функцій держави – економічної. У цьому контексті актуальною постає проблема визначення характеру, глибини та наслідків впливу санкцій на здатність держави забезпечувати економічну стабільність, добробут населення та розвиток ключових секторів економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про зростаючий інтерес наукової спільноти до проблематики міжнародних економічних санкцій та їх впливу на економічну функцію держави. До ключових досліджень цієї теми належать праці таких авторів, як Матвійчук Н. В., Бохан А. В., Куценко А., Левчій М. О., О. Лошихін, В. Кравченко та інших.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є всебічне вивчення природи міжнародних економічних санкцій та аналіз їх впливу на реалізацію економічної функції держави в умовах сучасних глобальних викликів. У межах досягнення цієї мети передбачається з'ясування сутності та типології санкцій, виявлення основних механізмів їх дії, оцінка наслідків для економічної політики, інституційної спроможності та соціально-економічної стабільності держави, а також окреслення можливих стратегій адаптації до санкційного тиску.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні економічні санкції є одним із ключових інструментів сучасної геополітики, що використовується державами та міжнародними об'єднаннями з метою примусу, стримування або покарання інших суб'єктів міжнародного права. В умовах загострення глобальних конфліктів, порушень міжнародного права, а також економічної та політичної взаємозалежності, санкції дедалі більше стають формою альтернативного втручання – не військового, але глибоко деструктивного в соціально-економічному вимірі. Це зумовлює необхідність глибшого осмислення того, як санкційний тиск впливає на одну з базових функцій держави – економічну.

Під міжнародними економічними санкціями розуміють обмежувальні заходи, які накладаються однією або кількома державами, а також міждержавними або наднаціональними організаціями з метою спонукання держави-порушника до зміни її поведінки через створення значного економічного тиску. Такі санкції є інструментом примусу, що застосовується переважно у випадках грубого порушення норм міжнародного права, зокрема принципу невикористання сили, поваги до суверенітету, прав людини тощо.

Санкції можуть мати різні форми і масштаби. У загальному вигляді їх поділяють на цільові та комплексні:

- цільові санкції (так звані «сма́рт-санкції») спрямовані на конкретних фізичних або юридичних осіб, окремі сектори економіки (наприклад, оборонний, енергетичний, фінансовий), або ж обмежують доступ до технологій подвійного призначення. Вони передбачають, зокрема, заморожування активів, заборону на в'їзд, відмову у співпраці або ліцензуванні експорту.

- комплексні санкції є більш широкомасштабними і стосуються цілих секторів економіки держави-порушника. До них належать торгові ембарго, повні заборони на імпорт або експорт товарів, зупинення фінансових операцій, обмеження на інвестиції, припинення міжнародної технічної допомоги, блокування доступу до платіжних систем та інфраструктури міжнародного банкінгу [1].

Міжнародні економічні санкції можуть накладатися як універсальними органами, насамперед Радою Безпеки ООН, так і регіональними об'єднаннями або коаліціями держав, що діють поза межами універсального механізму. Хоча Статут ООН визнає виключне право Ради Безпеки застосовувати санкції у випадках загроз міжнародному миру та безпеці, сучасна практика дедалі частіше демонструє використання унілатеральних або колективних санкцій поза рамками ООН, зокрема у форматі так званих «коаліцій односторонців».

Значну роль у цьому контексті відіграють Європейський Союз, Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Канада, Японія та інші впливові держави, які використовують санкційні режими як інструмент зовнішньої політики. Такий підхід свідчить про трансформацію санкцій з традиційного правового механізму колективної безпеки у засіб геополітичного впливу, що, з одного боку, розширює можливості міжнародного тиску на порушників, але, з іншого боку, породжує численні правові й політичні дискусії щодо легітимності та ефективності такого підходу [2].

Таким чином, типологія міжнародних економічних санкцій охоплює не лише форму та обсяг обмежень, але й джерело їх ініціювання, політико-правовий статус та цільову

спрямованість. Їх ефективність значною мірою залежить від ступеня координації між державами-ініціаторами, здатності уникнути обходу санкційного режиму, а також від можливості забезпечити підтримку з боку міжнародної спільноти.

У цьому контексті особливої актуальності набуває аналіз впливу санкцій на економічну функцію держави, адже саме вона забезпечує реалізацію стратегічних завдань у сфері економіки. Економічна функція держави є одним із ключових напрямів її діяльності, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування національного господарства, макроекономічної стабільності, соціального добробуту населення, а також економічної безпеки.

Ця функція реалізується через систему заходів державного регулювання, що охоплює податкову, бюджетну, грошово-кредитну політику, контроль над ринком праці, інвестиційну підтримку, розвиток інфраструктури та стимулювання інноваційного потенціалу. Проте в умовах дії міжнародних економічних санкцій реалізація цієї функції зазнає суттєвих викликів і обмежень, що змушує державу переглядати усталені підходи до управління економікою.

Санкційний тиск, як правило, призводить до скорочення державних доходів, насамперед через зменшення експортних надходжень, зниження інвестиційної активності, заморожування активів держави або її суб'єктів за кордоном, а також унаслідок обмеженого доступу до міжнародних фінансових ринків. Такий стан справ спричиняє необхідність кардинального перерозподілу бюджетних ресурсів, що часто супроводжується скороченням соціальних витрат, зменшенням державних інвестицій у критичні сектори економіки та посиленням фінансового тиску на бізнес і населення. Усе це загрожує зростанням соціальної напруги, загальним падінням довіри до владних інституцій і дестабілізацією внутрішньополітичної ситуації.

Наявні обмеження на зовнішню торгівлю, інвестиції та технологічну співпрацю блокують реалізацію повноцінної інноваційно-інвестиційної політики. Держава втрачає можливість залучення сучасних технологій, високотехнологічного обладнання, ноу-хау та стратегічного капіталу, що унеможливує модернізацію виробництва й розвиток високотехнологічних галузей. Це знижує конкурентоспроможність національної економіки на світових ринках, поглиблює її структурні дисбаланси та збільшує залежність від експортно-сировинної моделі.

Одночасно санкції негативно впливають на ринок праці, спричиняючи зростання безробіття, скорочення виробництва та закриття підприємств. Держава змушена реагувати на ці виклики шляхом розширення програм підтримки зайнятості, перекваліфікації працівників, фінансової допомоги найбільш уразливим верствам населення. Проте обмеженість бюджетних ресурсів та інституційна слабкість ускладнюють реалізацію таких заходів. Поглиблення економічної нестабільності супроводжується розширенням тіньового сектору, поширенням неформальних форм господарювання, розвитком обхідних логістичних маршрутів, сірого імпорту та неофіційного експорту, що підриває податкову базу й знижує ефективність державного контролю.

Крім того, санкції стимулюють державу до посилення адміністративного втручання в економіку, централізації управління та переходу до ручного режиму регулювання критичних сфер – таких як валютний ринок, стратегічні підприємства, торгівля ресурсами. Часто відбувається переорієнтація зовнішньоекономічних зв'язків на країни, які не підтримують санкційний режим, розширюється використання альтернативних платіжних інструментів, у тому числі національних валют або цифрових активів. Водночас формуються нові геоекономічні коаліції, що дозволяє частково компенсувати втрати, завдані розривом із традиційними економічними партнерами [3].

В умовах затяжного санкційного тиску уряди змушені переходити до політики виживання, мобілізуючи внутрішні ресурси, стимулюючи імпортозаміщення, створюючи пільгові умови для локальних виробників та активізуючи пошук альтернативних джерел фінансування. Проте такі заходи мають переважно тактичний характер і не здатні повністю замінити втрати від обмеженого доступу до глобальних ринків, сучасних технологій

і міжнародного співробітництва. У підсумку, економічна функція держави в умовах санкцій значною мірою трансформується: вона переходить від підтримки розвитку до управління кризою, що істотно змінює як її цілі, так і засоби реалізації.

Незважаючи на деструктивний вплив міжнародних економічних санкцій, багато держав демонструють здатність до вироблення і реалізації адаптаційних механізмів, спрямованих на пом'якшення їхніх наслідків. У центрі таких стратегій перебуває прагнення до переорієнтації зовнішньоекономічної діяльності, зменшення залежності від традиційних партнерів і міжнародних структур, що підтримують санкційний режим. Одним із ключових напрямів адаптації виступає переорієнтація торговельних потоків – зокрема, шляхом активізації економічних зв'язків із державами Глобального Півдня, регіональними об'єднаннями або окремими країнами, які зберігають нейтралітет або поділяють антисанкційну позицію. Це дозволяє державі компенсувати частину втрат, пов'язаних із обмеженням експорту, імпорту або фінансових операцій.

Іншим поширеним механізмом є розвиток імпортозаміщення як стратегічного курсу на зменшення зовнішньої технологічної та товарної залежності. В умовах дефіциту критичних ресурсів і високотехнологічної продукції держава мобілізує внутрішні виробничі потужності, стимулює локалізацію виробництва, надає податкові та інституційні преференції національним підприємствам. Разом з тим ефективність такого курсу значною мірою залежить від наявних індустриальних основ, науково-технічного потенціалу та здатності до інновацій. Без цих чинників імпортозаміщення часто зводиться до технологічного спрощення виробництва, що може посилити структурну відсталість економіки.

Суттєву роль у системі адаптаційних заходів відіграє створення альтернативних фінансових інструментів. У відповідь на обмеження у сфері міжнародних платежів, зокрема відключення від системи SWIFT або блокування рахунків, держави формують паралельні системи міжбанківських розрахунків, активізують двосторонні валютні розрахунки, розширюють використання національних валют у зовнішньоторговельних операціях. Крім того, зростає інтерес до цифрових валют центральних банків, криптовалют та інших нестандартних фінансових інструментів, які дозволяють частково обійти обмеження традиційної фінансової інфраструктури.

Усередині країни відповідь на санкції часто включає структурні реформи, спрямовані на посилення автономності економіки. Це може передбачати удосконалення регуляторного середовища, дерегуляцію певних секторів, розвиток внутрішнього підприємництва, а також інвестування в освіту, науку і технології. Водночас ефективність таких заходів значною мірою обмежується фінансовими труднощами, інституційною інертністю та політичною залежністю реформаторських процесів.

В умовах затяжного санкційного тиску економічна функція держави трансформується, набуваючи виразного оборонного характеру. Управління економікою стає не лише інструментом розвитку, а й засобом захисту її базових функцій, забезпечення мінімальної стійкості в умовах ізоляції, недовіри з боку зовнішніх контрагентів та обмеженого доступу до ресурсів. Держава зосереджується на збереженні ключових секторів, контролі над стратегічними активами та гарантуванні елементарної фінансової стабільності. Такий режим управління, незважаючи на окремі успіхи в стабілізації макроекономічної ситуації, рідко забезпечує довгостроковий сталий розвиток, інституційну модернізацію та підвищення якості життя населення.

Досвід країн, які тривалий час перебувають під санкціями, зокрема Ірану, Північної Кореї, Куби, демонструє, що ефект адаптації супроводжується суттєвими політичними трансформаціями. Часто відбувається посилення централізованого контролю, розширення державної участі в економіці, впровадження жорсткіших адміністративних практик. У деяких випадках це веде до зростання авторитарних тенденцій, обмеження економічних свобод і звуження простору для ринкових механізмів. Внаслідок цього держава не лише пристосовується до нових умов, а й фактично змінює свою модель економічного управління, відходячи від класичних принципів відкритої економіки до ізоляціоністських та протекціоністських підходів [4].

Таким чином, адаптаційна відповідь держави на санкції формується на перетині економічних, політичних та безпекових імперативів. Її ефективність залежить від гнучкості інституцій, наявності ресурсів, зовнішньополітичного маневру та здатності підтримувати внутрішню соціальну стійкість. Але в будь-якому випадку санкції залишають глибокий слід у системі економічного управління, змінюючи як її інструменти, так і цілі.

Санкційна політика сучасних держав та міжнародних організацій виходить далеко за межі економічного впливу, набуваючи яскраво вираженого правового та політичного значення. Запровадження санкцій – особливо в односторонньому порядку – зачіпає фундаментальні засади міжнародного права, зокрема принципи суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи, свободи торгівлі та поваги до територіальної цілісності. У цьому контексті санкції можуть сприйматися як інструмент тиску, що порушує баланс між правом держави на самостійне визначення курсу свого розвитку і прагненням міжнародної спільноти забезпечити дотримання певних нормативних стандартів.

Одним із ключових викликів, пов'язаних із санкціями, є їхній вплив на суверенітет держави. Втрата доступу до зовнішніх ринків, обмеження участі в глобальних фінансових і логістичних системах, блокування активів або припинення технологічного співробітництва – усе це істотно обмежує можливість держави самостійно формувати й реалізовувати економічну політику, захищати власні інтереси та гарантувати соціально-економічну стабільність. В умовах жорстких санкцій держава опиняється в ситуації залежності від зовнішньополітичної кон'юнктури, що ставить під сумнів її фактичну економічну автономію.

Значного резонансу набуває й питання легітимності санкцій з точки зору міжнародного права. Попри те, що Статут ООН передбачає можливість застосування примусових заходів Радою Безпеки, дедалі частіше держави вдаються до односторонніх або регіональних санкцій без відповідного мандата Організації Об'єднаних Націй. Це породжує суперечності в інтерпретації міжнародно-правових норм і ставить під сумнів принцип верховенства права у міжнародних відносинах. Більше того, санкції можуть вступати у конфлікт з міжнародними зобов'язаннями у сфері торгівлі, інвестиційного захисту, прав людини та гуманітарного права, зокрема коли вони мають побічний ефект у вигляді обмеження доступу населення до базових товарів, ліків або критичної інфраструктури.

З іншого боку, санкції можуть розглядатися як форма реалізації міжнародного правосуддя, коли вони застосовуються у відповідь на серйозні порушення міжнародного права – агресію, воєнні злочини, геноцид або системні порушення прав людини. У цьому випадку санкції виконують функцію засобу колективного осуду й стримування, а також потенційного інструменту компенсації або відновлення справедливості. Проте для того, щоб санкції мали правову силу і моральне виправдання, вони мають відповідати базовим критеріям легітимності: бути прозорими, мати чітко сформульовану мету, бути пропорційними до порушення та узгодженими з принципом юридичної визначеності. Інакше вони ризикують втратити характер правового заходу й перетворитися на політичний інструмент вибіркового покарання [5].

Таким чином, санкції у сучасному міжнародному порядку перебувають на перетині права та політики. З одного боку, вони можуть підривати основи суверенітету та економічної стабільності, з іншого – виконувати роль механізму відповідальності за порушення міжнародно-правових норм. Від того, як саме застосовуються санкції, залежить не лише їх ефективність, а й довіра до міжнародного правопорядку як системи, що ґрунтується на рівності, справедливості й дотриманні зобов'язань усіма його учасниками.

Висновки. Міжнародні економічні санкції є потужним інструментом впливу, який здатен суттєво змінити траєкторію економічного розвитку держави, послабити її фінансову стабільність, обмежити інвестиційний потенціал та ускладнити виконання економічної функції. Водночас держава, яка зазнає санкцій, змушена трансформувати свої підходи до економічного управління, шукати нові ресурси та партнерів, посилювати внутрішню стійкість.

Санкційна політика має глибокі наслідки не лише для окремих країн, а й для загального стану міжнародного правопорядку, викликаючи запитання щодо балансу між ефективністю

і легітимністю, між тиском і правом. У такому контексті економічна функція держави постає як динамічний механізм адаптації, який відображає не лише рівень розвитку країни, а й її здатність протистояти зовнішнім викликам без втрати внутрішньої цілісності.

Список використаних джерел

1. Lumen K. The Power of Sanctions as a Tool of International Relations: Factors That Define Its Success. Tallin University of Technology; School of Business and Governance Department of Law. 2018. 72 p.
2. Filipenko A., Bazhenova O., Stakanov R. ECONOMIC SANCTIONS: THEORY, POLICY, MECHANISMS. Baltic Journal of Economic Studies. 2023. № 6(2). pp. 69-80.
3. Yakoviyk I., Novikov Y. International Economic Sanctions. Part 1. History and Theory. Theory and Practice of Jurisprudence. 2024. № 1(25). pp. 153–173.
4. Bechky P. Sanctions and the blurred boundaries of International Economic Law. Missouri Law Review. 2018. Volume 83. No 1. 39 p.
5. Vaillant F. Economic Sanctions and International Pressures. Alternatives Non-Violentes. 2017. №185. pp. 17-20.

